

УДК 761.2:378.147

Іван Кириченко*доцент кафедри графічних мистецтв НАОМА,
заслужений працівник культури України*

Методичні рекомендації до завдань з офорта для студентів-графіків І курсу НАОМА

Анотація. У статті висвітлюються особливості виконання навчальних завдань з курсу “Офорт”, описано відповідні засоби й техніки виконання їх.

Ключові слова: офорт, акватинта, травлення, друк, копія, натюрморт.

Навчальний курс “Офорт” є профільною дисципліною в системі підготовки художників-графіків. Вільне володіння технікою офорта дає можливість художникові успішно втілити свої творчі задуми.

Мета курсу — надати студентам знання і практичні навички праці в техніці офорта, навчити вільно оперувати всіма засобами техніки для створення самостійних творчих композицій, з урахуванням наявного досвіду та виявленням власних новацій. При підготовці методичних рекомендацій використано літературу з питань технік художнього друку та навчально-методичну розробку з рисунка й композиції.

Пошуками нових принципів становлення і розвитку художньої освіти в Україні переймалися й попередні покоління київської школи графіки. Поняття “київська школа графіки” пов’язане з іменами класиків української графіки, зокрема таких, як М. Деревус, В. Касіян, Г. Якутович, В. Чебанік, А. Чебікін, В. Перевальський, Г. Галинська, які виховали не одне покоління художників-графіків.

Вагомий внесок у вивчення техніки глибокого друку зробили М. Я. Богомольний і А. В. Чебікін, підготувавши та видавши навчальний посібник “Техніка офорта” (1978). До з’ясування механізму творчості, аналізу творчого процесу звертались у своїх працях С. Рубінштейн, Б. Теплов, Ю. Легенький, В. Шубін.

Система навчальних завдань з офорта, побудована за принципом послідовності у вивченні техніки, забезпечує формування навчальних і творчо-продуктивних умінь. Студенти повинні усвідомити неодмінність підпорядкування виконаних зарисовок, начерків, ескізів вимогам та можливостям офорта. Виконувати завдання, засвоєний програмний матеріал мають забезпечувати втілення творчих робіт в офорті, що використовуватимуться у розробці реального проекту.

Заняття з офорта складаються з лекцій та практичних завдань, до кожного з яких додаються докладні методичні рекомендації, демонструються

зразки класичних творів та найкращих студентських робіт з методичного фонду НАОМА.

Після проходження навчального курсу студенти повинні знати: історію й розвиток таких технік, як травлений штрих та акватинта; техніку і технологію виготовлення офортної дошки, послідовність роботи, властивості матеріалів, які застосовуються в офорті; процес друку; спеціальну термінологію, вільно володіти нею; уміти: виконувати офорт у техніці “травлений штрих” та “акватинта”; друкувати техніки “травлений штрих” та “акватинта”.

Пропоновані методичні рекомендації до завдань мають допомогти студентам при вивченні дисципліни “Офорт” подолати труднощі, зумовлені дефіцитом навчальної літератури.

Спеціальна технологія, основні матеріали, інструменти та обладнання

Зазвичай підготовчий рисунок чи ескіз виконуються графітними олівцями на папері. Характер та детальність рисунка залежить від того чи іншого способу офорта. У деяких випадках матеріалами для виконання можуть слугувати туш, кулькова чи гелева ручка або інші графічні матеріали.

Офортна дошка — металева пластина: мідна чи цинкова. Товщина дошки може бути від 0,3 мм до 4,0 мм. Ріжуться дошки ножицями для металу, електролобзиками або ручними різакми. Для обробки дошки бажано застосовувати електричні побутові інструменти. Шліфуються дошки наждачним папером, поліруються найчастіше пастою “ГОІ” чи окисом хрому.

Примітка. Для техніки “суха голка” замість дошки можна використовувати пластик, картон чи оргскло.

Офортні лаки. Поділяються на основні (твердий чи м’який ґрунт) та покривні. Основним лаком покривають лицеву поверхню пластини, де згодом виконується рисунок, а покривні наносять на зворотний бік або на місця, що підлягають багаторазовому травленню.

Примітка. Скотч (клеяка плівка) може використовуватися як альтернативний ізолювальний матеріал зворотної сторони пластини від хімічних реактивів.

Офортні голки. Використовуються для гравірування зображення. Крім фабричного інструмента, можна користуватися саморобним (виготовити з кравецьких голок або інших придатних для цього матеріалів).

Шабєр з гладилкою. Застосовується для виправлення зображення на пластинах у різноманітних способах офорта.

Примітка. Використовується напикок для обробки фасетів.

Травильні розчини. Хлорне залізо (Fe_2Cl_3) для травлення міді та азотна кислота для травлення цинку (HNO_3).

Валик гумовий. Використовується для нанесення ґрунту на пластину.

Офортна фарба. Для друкування офорта використовується спеціальна офортна фарба. У деяких випадках для глибокого друку використовується друкарська або олійна фарба чи комбінації цих фарб.

Папір. Для друку застосовуються усілякі види естампного, офортного чи звичайного слабо проклеєного паперу.

Електронагрієна плита — для ґрунтування пластин та інших технологічних процесів.

Друкарський верстат. Використовується для друкування офортних форм.

Талер — рухлива частина офортного верстата, на яку кладуть офортну дошку для друкування.

Кирза — дуже цупка тканина, фетр. Під час друкування має повністю покривати формат друкованого відбитка.

Кювета — ємність для травлення офортних дошок.

Затяжка або ретрусаж. Виконується непроклеєною марлею по підготовленій до друку дошці. На відбитку утворює загальний легкий тон.

Сигнатура — підпис естампа. Виконується графітним олівцем, має вигляд дробу (в чисельнику — порядковий номер відбитка, у знаменнику — авторський тираж).

Допоміжні матеріали: *скипидар, ацетон* — для змивання ґрунтів з пластин та знежирення; *пензлі (білка)* — для покривних лаків; *гумові рукавиці* — для захисту рук під час травлення.

Завдання 1. НАТЮРМОРТ (ТРАВЛЕНИЙ ШТРИХ)

Формат 10×15 см по більшій стороні. Техніка виконання — травлений штрих. Завдання розраховане на 4 год. лекцій та 40 год. практичних занять.

Методика роботи над натюрмортом

Натюрморт — один із основних об'єктів зображення на перших стадіях вивчення основ образотворчої грамоти. Це перше невелике за обсягом, але надзвичайно важливе для розуміння принципів офорта завдання.

Призначення навчального натюрморта — бути своєрідною лабораторією, де художник ставить і вирішує різні професійні завдання, вдосконалює майстерність, виробляє свій стиль і почерк.

Своєрідність роботи над натюрмортом полягає в тому, що його можна ставити в будь-яких умовах: у приміщенні при денному чи штучному освітленні, просто неба, у затінку і на сонці. Вибудовується натюрморт за обраною викладачем загальною схемою — вертикальною, горизонтальною чи квадратною.

Композиційним центром натюрморта зазвичай слугує великий світлий або темний предмет, який організовує всю композицію. Композиційним центром можуть бути також кілька предметів, що утворюють єдину групу.

Студентська робота. Натюрморт.
Техніка виконання — *травлений штрих*

Навчальні натюрморти включають драпіровки, які мають дидактичне значення — слугують тлом або вводяться в постановку, аби чіткіше виявити форму предметів й наголосити на ній, створити контраст або бути плямою для об'єднання групи предметів.

При постановці натюрмортів бажано використовувати штучне освітлення — задля чіткішого виявлення форми та фактури, ефективнішого створення центру постановки світлом і тінню.

Рисунок натюрмрту

Рисунок натюрмрту розпочинають з ескізу, який виконується в натуральній величині. Навчальні постановки допомагають ліпше зрозуміти і засвоїти такі основи образотворчої грамоти, як перспектива, лінійно-конструктивна побудова, закони світлотіні на формі залежно від конструкції. Творчо-педагогічна практика засвідчує, що успіх у роботі над натюрмортом залежить від теоретичних і практичних засад реалістичного рисунка.

Вибір матеріалу для виконання рисунка натюрмрту зумовлюється навчально-творчими завданнями. У нинішньому випадку — це олівець. Робота олівцем привчає “ліпити” форму штрихом — це допомагає розумінню конструктивного і тонального вирішення (форми) й схоже на гравірування голкою.

Найкращим сортом паперу для роботи олівцем над ескізом вважається щільний папір (креслярський). Працюють на такому папері олівцями “В” та “Н”.

Композиційні основи побудови рисунка натюрмрту

Роботу над рисунком натюрмрту слід розпочинати, усвідомивши методичну послідовність побудови предметів та кінцеву мету. Насамперед вирішується композиційна побудова твору. Студенти визначають формат майбутнього зображення (вертикальний чи горизонтальний), виявляють характерні особливості предметів, їхні пропорції. Відтак уточнюють форму предметів натюрмрту, промальовуючи конструктивно видимі і невидимі форми з урахуванням перспективних скорочень.

Малюнок має бути врівноважений за масами і тональними плямами. Потрібно привчати студентів працювати “від загального до окремого” і “від окремого до загального” (від загальної побудови основних мас натюрморту до малювання деталей кожного предмета з урахуванням цільного сприйняття натюрморту).

Отже, рисунок натюрморту виконується в такій послідовності:

- 1) komponуються предметна площина та предмети на аркуші паперу;
- 2) передаються пропорції предметів та їхні характерні особливості;
- 3) виконується натюрморт у тоні;
- 4) уточнюється розмір ескізу (для підготовки металевої пластини);
- 5) аналізується ескізна робота для виконання у техніці *травлений штрих*.

штрих.

Перед художником (студентом) завжди стоїть завдання: створити зображення на площині, використовуючи не лише закладену в природі композиційну схему, а й можливості формату, положення лінії горизонту, тонованих співвідношень.

При зображенні елементів постановки слід приділяти увагу: побудові ритму, рівноваги тональних мас; розміщенню предметів залежно від формату; характерові світлотіні; чергуванню заповнених і вільних місць на площині. Все це в ескізі треба привести в систему, створити картинну форму, використовуючи образотворчі засоби композиції та рисунка.

Виконання натюрморту в техніці офорта “травлений штрих”

Офорт (фр. *ean-forte*; нім. *Radierung*; англ. *Etching*; чес. *Lept*; італ. *Aquaforte*) — техніка отримання зображень з металевих пластин внаслідок хімічного травлення рисунка. Основною технікою класичного офорта є техніка “травленого штриха”. Робота в цій техніці потребує послідовного виконання таких технологічних процесів:

- 1) попередня підготовка металевої дошки;
- 2) ґрунтування офортної дошки;
- 3) перенесення рисунка на ґрунт;
- 4) гравірування зображення, травлення форми;
- 5) друк офорта.

Друкарська форма в офорті та інших друкарських техніках називається *дошкою*.

Попередня підготовка офортної дошки. Дошку потрібного розміру (розмір виконаного ескізу) слід відполірувати. Для цього використовують олійну фарбу “окис хрому”, котру наносять на поверхню. Фарбу розтирають щільною ганчіркою або фетром до дзеркального блиску дошки. Чим ретельніше вона відполірована, тим світлішим буде тло на відбитку. Кожна подряпина або деформація поверхні переходять на відбиток як більш чи менш помітний штрих чи пляма. Далі слід обробити фасети — зчистити напилком краї дошки під кутом 45° і закруглити кути.

Ґрунтування офортної дошки. Наступним етапом у підготовці дошки до роботи в техніці травленого штриха є ґрунтування твердим лаком.

Паралельно з ґрунтуванням офортної дошки готують пробну пластину — шкалу травлень, котра гравірується штрихом, який за характером подібний до штриха в основній роботі. Вправу виконують перед травленням основної роботи, аби визначити часовий період перебування пластини в хімічному розчині.

Перед нанесенням ґрунту на пластину її знежирюють ацетоном або використовують крейду та воду. Відтак на знежирену дошку за допомогою валика (якщо ґрунт твердий) чи пензля (якщо ґрунт рідкий) наносять тонкий шар ґрунту. Після застигання і висихання лаку його закопчують пучком воскових свічок або факелом, щоб отримати для гравірування рівномірне чорне тло.

Перебивання рисунка на ґрунт. Практикуються два основні способи. Перший спосіб полягає у перенесенні ескізу на офортну пластину в дзеркальному зображенні, щоб потім отримати відбиток у прямому. Для того, щоб перенести зображення з ескізу, його знімають на кальку або роблять з нього дзеркальну ксерокопію. Перебивним матеріалом може слугувати натертий графітом тонкий папір. Рисунок слід переводити на заґрунтовану пластину твердим олівцем, не сильно натискаючи на нього, щоб не зіпсувати ґрунт на пластині.

Другий спосіб — перебивання малюнка за допомогою офортного станка, тобто спосіб механічний (детально див. у книзі М. Я. Богомольного і А. В. Чебикіна “Техніка офорта”).

Гравірування зображення. Травлення форми. Основним інструментом для роботи в техніці травленого штриха є сталева голка. Слід мати кілька голочок неоднакової товщини — щоб одержувати тонкі та товсті штрихи. За допомогою штрихів різної густоти, крапок або ліній моделюється форма предметів.

ґрунт прорізують голкою аж до металу. Також потрібно пам’ятати, що не слід надто щільно наносити штрихи, аби повністю не зняти лак з поверхні дошки і потім, після травлення, отримати невиразні розтравки.

Перш ніж розпочати травлення, слід захистити від кислоти або хлорного заліза зворотний бік дошки. Для цього зворотний бік можна суцільно заклеїти скотчем чи покрити бітумним лаком. Цинкові форми травляться в азотній кислоті (HNO_3). Концентровану кислоту розводять водою (*воду доливають у кислоту, а не навпаки!* — техніка безпеки) у пропорціях 2 частини води на 1 частину кислоти, або 5 до 1 і т. д.

Мідні дошки травляться у розчині хлорного заліза (Fe_2Cl_3). Залізо розчиняють у воді в пропорції 3 частини води до 1 частини Fe_2Cl_3 . Мідну форму, на відміну від цинкової, занурюють зображенням униз, заздалегідь прикріпивши до дошки шматочки пластиліну, щоб вона не торкалася площиною дна кювети.

Від часу травлення та концентрації кислоти чи хлорного заліза залежить сила тону. Час перебування пластини в хімічному розчині контролюється за допомогою шкали травлення, зробленої у розчині, приготованому для основної роботи.

Г. Якутович. Копія.
Техніка виконання — *травлений штрих*

Дуже концентрований розчин травить швидко, але в процесі травлення зростає температура (особливо це стосується цинку та азотної кислоти), що ослаблює кислототривкість ґрунту та призводить до дефектів травлення.

Після першого травлення (згідно зі шкалою травлень) пластину виймають з розчину, промивають проточною водою, добре висушують і покривають рідким лаком світлі тональності офорта. Коли лак повністю висохне, пластину знову травлять. Після остаточного витравлення рисунка пластину миють скипидаром чи гасом від лаку. Оновивши фасети, приступають до друку.

Друк офорта. Для друку офорта, окрім спеціальної офортної фарби, можна використовувати також олійну та друкарську фарби, змішані у певних пропорціях (офсетну). Добре підготовлена фарба має щільний криючий колір, добре затримується у штрихах і доволі легко зчищається з дошки у тих місцях, де штрихів немає. На відбитку кожен штрих матиме виражений рельєф.

Для нанесення фарби на дошку слід використовувати шматок гуми (гумовий шпатель) чи лінолеум з рівно обрізаним краєм. Залишок фарби знімають з дошки проклеєною марлею, потім газетою. Після обробки марлею та газетами залишається незначний шар фарби, який зчищається рукою.

Коли всю зайву фарбу знято, потрібно добре протерти фасети ганчіркою. Друкують на зволожений папір. Одержавши пробний відбиток, при потребі здійснюють коректури, заново ґрунтуючи та травлячи.

Друкувати з дошки двічі поспіль не можна. Перед кожним друкуванням процес підготовки дошки повинен повторитися.

Після друкування залишки фарби з дошки змивають гасом.

Завдання 2. КОПІЯ (ТРАВЛЕНИЙ ШТРИХ)

Формат 5×10 см по більшій стороні, максимально наближений до реального зображення. Техніка виконання — травлений штрих. Завдання розраховано на 2 год. лекцій та 28 год. практичних занять.

Копія виконується з офортного твору Рембрандта або Т. Шевченка.

Методика роботи над копією

Найкращі зразки штрихового офорта пов'язують з такими видатними художниками, як Рембрандт і Т. Шевченко. Отож вивчення творчого спадку великих майстрів, виконання копій офортів є серйозною школою.

Спершу потрібно уважно вивчити та відчутти “штрихову мову”, проаналізувати вибраний для копіювання твір. Відтак зробити ксерокопію або звичайну кальку з репродукції роботи майстра.

Усі попередні процеси для підготовки дошки до копіювання такі самі, як описані раніше. На дошці роблять фасети, ретельно шліфують, знежирюють та ґрунтують. Потім перебивають рисунок у дзеркальному зображенні. Звичайно роблять шкалу травлень.

Студентська робота. Копія. Техніка виконання — *травлений штрих*

Студентська робота. Копія. Техніка виконання — *травлений штрих*

Гравірування офортної дошки виконується в інший, аніж описаний попередньо, спосіб — від “чорного”, тобто травлення без використання покривного лаку з послідовним домальовуванням зображення. Спочатку потрібно зробити тональний аналіз оригіналу. Моделювання форми здійснюється від найбільш темних плям чи штрихів.

Зображення протравлюють, враховуючи шкалу травлень, промивають від кислоти чи хлорного заліза водою, дають висохнути. Відтак наносять слабкі за силою тону штрихи, взаємопов’язуючи їх з попередніми, і знову травлять. Процес травлення триває до нанесення на пластину найбільш світлих, легких штрихів, після чого ґрунт змивають, пластину друкують та вносять коректуру.

Те, що остаточний варіант роботи доводиться тримати в голові, робить цей спосіб складним, особливо для початківців. Але він допомагає досягти найбільшої розмаїтості і багатства тональності та фактури штрихів.

Завдання 3. ПЕЙЗАЖ (АКВАТИНТА)

Формат 15×20 см по більшій стороні. Техніка виконання — акватинта. Завдання розраховане на 2 год. лекцій та 40 год. практичних занять.

Методика роботи над пейзажем. Рисунок

Міський пейзаж можна виконувати на матеріалах різних історичних та сучасних об’єктів міста. Робота над пейзажем потребує від художника об’ємно-просторового бачення, знань лінійної та повітряної перспективи. Головне в характеристиці пейзажу — правильне вирішення композиції, вибір шонайкращої точки зору.

Ритмічна різноманітність міського пейзажу, дерева, архітектура утворюють складне поєднання форм. Перш ніж перейти до рисування пейзажу, варто зарисувати окремі його елементи (будівлі, дерева, хмари). Щоб правильно передати перспективу зображуваного, потрібно поділити свій рисунок на два-три перспективних плани (передній, середній, задній). Порівнюючи їх між собою, легше визначити масштабність предмета, вирішити тон завдання рисунка.

Низький горизонт допомагає наголосити на монументальності пейзажу, його величності. Високий горизонт дає можливість подати ширшу, повнішу картину, панораму пейзажу. Щоб рисунок пейзажу був переконливий, необхідно звернути увагу на особливості освітлення.

Порівняйте один і той самий пейзажний сюжет удень, увечері і вночі.

Місто — своєрідна велика натюрмортна постановка просто неба. Міський пейзаж — реальний продукт художньої культури народу, вивчення котрого є однією із форм зв’язку з духовним спадком батьківщини.

Виконання пейзажу в техніці офорта “акватинта”

На відміну від травленого штриха, акватинта дає однорідне тонування великих поверхонь, які можуть бути будь-якої сили тону — від світлого до чорного. Техніка акватинти збагачує офорт декоративно-пластичними

Студентська робота. Пейзаж. Техніка виконання — *травлений штрих, акватинта*

якостями. Робота в цій техніці має такі технологічні етапи:

- 1) попередня підготовка дошки до виконання рисунка на ній під акватинту;
- 2) запилення дошки каніфоллю та її приплавлення;
- 3) травлення офортної дошки;
- 4) друк.

Попередня підготовка дошки та виконання рисунка на ній під акватинту. Зазвичай акватинта застосовується в поєднанні з травленим штрихом. Тобто спочатку над дошкою працюють, як над травленим штрихом. Витравлений рисунок слугує також і межею тональних поверхонь. Травленого штриха може бути більше або менше, залежно від задуму автора.

Виконавши травлений штрих під акватинту, роблять кілька пробних відбитків. Це потрібно для кількох варіантів, які виконуються за допомогою чорної акварелі.

Запилення дошки каніфоллю та її приплавлення. Дошка під запилення має бути ретельно відполірована і мати оброблені фасети. Особливу увагу приділяють знежиренню дошки.

Запилення каніфоллю виконується двома способами. При першому способі для отримання рівномірного (рівного) тону використовується акватинтна шафа. Механічним способом у шафі здійснюється акватинтний пил. Відтак знежирену пластину вставляють у шафу та тримають кілька хвилин. Потім дивляться (не порушуючи структури на пластині), чи достатньо рівномірно та густо каніфоль покрила поверхню.

Другий спосіб полягає в присипці дошки товченою каніфоллю в мішечку з марлі чи нейлону (капрону). Ручним способом регулюється масштаб та фактура зернистості на поверхні. Також можна застосовувати комбінований спосіб запилення дошки каніфоллю. Запилену дошку обережно кладуть на гарячу плиту. Правильно розплавлена каніфоль являє собою зернистий ґрунт, через котрий хімічний розчин (кислота чи хлорне залізо) протравлює метал. Після цього дошку з розплавленою каніфоллю знімають з плити та дають охолонути.

Травлення офортної пластини. Для того щоб визначити тривалість перебування пластини в хімічному розчині (як і в техніці “травлений штрих”), роблять шкалу травлень. Згідно зі шкалою контролюють час травлення мідної чи цинкової дошки.

Слід пам’ятати, що мідна дошка травиться в усіх випадках лицевою стороною донизу. Травлення акватинти відбувається у слабшому хімічному розчині, аніж травлений штрих.

Травлення офортної пластини виконується методом послідовного викривання. Дуже важливо, щоб викривний лак не розтікався по пластині, був еластичний, пластина повністю висušена, пензлі зручні та пластичні.

Викривний лак перед черговим травленням має висохнути.

Змивається каніфоль ацетоном.

Друк акватинти. Друкування офортної дошки виконується так, як і при травленому штриху. Проте акватинта потребує більш обережного поводження з поверхнею пластини. Тиражність акватинти досить обмежена: надрукувати можна 20–30 якісних відбитків.

Коректура на пластині проводиться шабером та гладилкою, за допомогою котрих досягається висвітлення тону.

Збереження естампів, консервація друкарських форм

Зняті зі станка (ще вологі) відбитки потрібно класти під прес між картонними аркушами. Кожен відбиток слід накривати тонким папером. Найкращим способом сушіння і вирівнювання відбитків вважається такий: краї зворотного боку ще вологого відбитка по периметру змащують клеєм ПВА та приклеюють на планшет до повного висихання, потім зрізують.

Відбитки надруковані автором власноруч, називаються авторськими. Їх підписують графітним олівцем. Прізвище автора та рік виконання проставляються під зображенням (відбитком) праворуч. Номер відбитка, тираж і назву роботи — під зображенням зліва. Номер пишуть у вигляді дробу: в чисельнику зазначається порядковий номер відбитка, у знаменнику — авторський тираж.

Постійно зберігати естампи треба у папках, причому так, щоб аркуші із зображенням не прилягали щільно один до одного, аби не терлися.

Для тривалого зберігання і захисту офортної форми пластину з обох сторін покривають рідким асфальтно-бітумним лаком.

Графічні техніки (міжнародні скорочення)

C	— інтагліо / intaglio printing (змішана техніка)
C ₂	— мідьорит / copper
C ₃	— офорт / copper engraving
C ₄	— суха голка / dry point
C ₅	— акватинта / aquatint
C ₆	— м’який лак / soft ground

C ₇	—	мецо-тинто / mezzotint
C ₈	—	рулетка / roulette
X	—	високий друк / relief printing
X ₁	—	дереворит / woodcut
X ₂	—	дереворит торцевий / woodcut engraving
X ₃	—	лінорит / linocut
X ₄	—	цинкографія / zinc engraving
X ₅	—	гравюра на картоні / cardboard engraving
L	—	літографія / litography
S	—	шовкографія / silk screen
O	—	офсет / offset
TM	—	мішана техніка / technique mixte
col.	—	кольорова / colour
At	—	авторська техніка / author's technique
Comp.	—	комп'ютерна графіка / computer graphic
H/col.	—	розфарбована / hand colored

1. *Авсіян О. А.* Натура и рисование по представлению. — М.: Изобразит. иск-во, 1985. — 152 с.
2. *Барц А. О.* Наброски и зарисовки. — М.: Искусство, 1970. — 166 с.
3. *Богомольний М. Я., Чебикін А. В.* Техніка офорта. — К.: Вища шк., 1978. — 142 с.
4. *Голубева О. Л.* Основы композиции: Учеб. пособие. — 2-е изд. — М.: Изд. дом "Искусство", 2004. — 120 с.
5. *Звоицов В. М., Шистко В. И.* Офорт: техника и история. — С-Пб: Аврора, 2004. — 272 с.
6. *Касіян В. І., Турченко Ю. Я.* Українська радянська графіка. — К.: Вид-во АН УРСР, 1957. — 223 с.
7. *Касіян В. І.* Офорти Тараса Шевченка. — К.: Образотв. мистецтво і муз. літ. УРСР, 1963. — 160 с.
8. *Кириченко М. А., Кириченко І. М.* Основы образотворчої грамоти. — К.: Вища шк., 2002. — 198 с.
9. *Корнилов П. Е.* Офорт в России XVII—XX веков: Краткий очерк. — М.: Изд-во Акад. художеств СССР, 1953. — 144 с.
10. *Левитин Е. С.* Офорт Рембрандта: Альбом. — М.: Изогиз, 1963. — 24 с.
11. *Левитин Е. С.* Искусство офорта: Альбом-каталог. — М.: Галарт, 2003. — 368 с.
12. *Плотникова Е. Л.* Офорт и акватинта: Из фондов Гос. Третьяковской галереи: К-т репр. — М.: Сов. художник, 1974. — 16 репр.
13. *Федорова В. В.* Матэ и его ученики. — М.: Художник РСФСР, 1982.
14. *Христенко В. Є.* Техніки авторського друку. — Харків: Колорит, 2004. — 83 с.: іл.

**METHODOLOGICAL RECOMMENDATIONS TO TASKS
ON ETCHING FOR FIRST-GRADE STUDENTS OF GRAPHIC ARTS
AT NATIONAL ACADEMY OF FINE ARTS AND ARCHITECTURE**

Ivan Kyrychenko

Annotation. The article covers technical aspects for fulfillment of the tasks within the course of Etching and describes the necessary tools and techniques.

Key words: Etching, aquatint, print, reproduction, still-life.